

GJMR040024022025 	દાખલ તારીખ		૧૯/૦૭/૨૦૨૫		
	રજી. તારીખ		૧૯/૦૭/૨૦૨૫		
	ફેસલ તારીખ		૧૭/૦૪/૨૦૨૬		
	સમયગાળો		વર્ષ	માસ	દિવસ
			૦૦	૦૮	૨૯

વાંકાનેરના મહે. એડીશનલ ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજીસ્ટ્રેટ સાહેબશ્રીની કોર્ટમાં, મું.વાંકાનેર, જી. મોરબી.

ફો.કેસ.નં. ૧૯૯૩/૨૦૨૫
આંક-

ફરીયાદી:- જાવીદભાઈ માહમદભાઈ ખોરજીયા,
ઉવ:૪૦, ધંધો:વેપાર,
ઠે:મુ.જોધપર, રહે:વાંકાનેર, જી:મોરબી.

વિ રૂ ધ્વ

આરોપી:- આસિફભાઈ રજાકભાઈ બાબીયા,
ઉવ: પુખ્ત, ધંધો:વેપાર,
રહે. મફતીયા પરા, માલધારી ચોક,
નરશી ટેકરી, વઢવાણ, જી:સુરેન્દ્રનગર.

ગુનો :- ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબ ફરીયાદ

.....
ફરીયાદપક્ષ તરફ : વિ.વકીલ શ્રી એફ.એસ.ખોરજીયા
આરોપી તરફ : વિ.વકીલ શ્રી ડી.કે.વાઘેલા
.....

-:: જજમેન્ટ ::-

(૧) ફરીયાદ પક્ષના કેસની ટુંકમાં હકીકત એવી છે કે, ફરીયાદી વાંકાનેર મુકામે સહજ સિલેક્શન ના નામથી બાંધણી ના દુપટ્ટા વિગેરે વેચવાનો ધંધો કરે છે. ફરીયાદી ને ને તેમાં અલગ

અલગ કલર કરવાની જરૂર પડતી હોય અને આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી બાંધણી ના દુપટ્ટા માં કલર કરવા માટે બાંધણી ના દુપટ્ટા લઈ જતા હતા અને કલર કરીને ફરીયાદી ને પરત કરતા હતા અને ફરીયાદી સાથે આ કામના આરોપી એ તા.૦૩/૧૨/૨૦૨૩ થી ધંધો શરુ કરેલ હતો અને તા. ૨૯/૦૩/૨૦૨૪ સુધી ધંધો કરેલ હતો અને આ કામના આરોપીએ શરૂઆત માં ફરીયાદી ને દુપટ્ટા કલર કરીને પરત મોકલતા હતા પરંતુ છેલ્લા થોડા દિવસોમાં મોકલેલ બાંધણી ના દુપટ્ટા અને અન્ય વસ્તુઓ ફરીયાદી ને પરત કરેલ નહિ અને સદરહુ માલ આ કામના આરોપીએ અન્યને ફરીયાદી ની જાણ વિના વેચી દેધેલ હતો ત્યારબાદ ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીનો સંપર્ક કરેલ અને આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી ને જણાવેલ કે તમારી વસ્તુ ની જે કિંમત થાય તે હું તમોને આપી દઈશ તેથી ફરીયાદી અને આ કામના આરોપીએ હિસાબ કરતા ફરીયાદી ની આ કામના આરોપી પાસે થી રૂપિયા ૩,૮૦,૫૦૦/- અંકે રૂપિયા ત્રણ લાખ એસી હજાર પાંચસો પુરા લેણા નીકળતા હોવાનું જણાવેલ છે.તે રકમ પરત કરવા તા. ૨૨/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ નો સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, વઢવાણ શાખાનો ચેક નં.૯૭૩૪૭૬ ના રોજ નો ફરીયાદી ના નામનો આપેલ સદરહુ ચેક ફરીયાદીની ખાતાવાળી બેંક ઓફ બરોડા, વાંકાનેર શાખામાં તા.૩૧/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ વટાવવા માટે નાખતા સદરહુ ચેક તા.૦૧/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ "ફ્રેક્સ ઇનસફીસિયન્ટ" ના શેરા સાથે પરત ફરતા ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીનો સંપર્ક કરતાં તેઓએ કોઈ જવાબ આપેલ નહિ. જેથી ફરીયાદીએ અમારા વકીલશ્રી મારફત આરોપીને તા.૦૮/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળ નોટીસ મોકલાવેલ સદરહુ નોટીસ આરોપીને તા.૧૩/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ નોટીસ બજી ગયા બાદ નોટીસનો ઉડાઉ જવાબ આપેલ.જેથી ફરીયાદીની લેણી રકમ આપવાની પણ દરકાર કરેલ ન હોય જેથી આરોપી સામે હાલની ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૧ (જેને હવે પછી ઠરાવમાં એન.આઈ.એક્ટ તરીકે ઉલ્લેખ કરેલ છે)ની કલમ-૧૩૮ મુજબ ગુનો કરેલો હોઈ આરોપી સામે ફરીયાદીએ આ નામદાર કોર્ટમાં ફરીયાદ દાખલ કરેલ છે. ફરીયાદીનું વેરીફિકેશન ધ્યાને લેતા આરોપી વિરુદ્ધ પ્રથમ દર્શનીય પુરાવો હોય મારા પુરોગામી ન્યાયધીશશ્રીએ ભારતીય નાગરીક સુરક્ષા સંહિતા (જેને હવે પછી ઠરાવમાં સંહિતા તરીકે ઉલ્લેખ કરેલ છે) ની કલમ ૨૨૭ મુજબ એન.આઈ.એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબના ગુનાનો સમન્સ ઈસ્યુ કરવાનો હુકમ કરેલ હતો.

(૨) આરોપીને પ્રોસેસ બજી જતાં તેઓ તેમના વિ.વકીલશ્રી સાથે હાજર થયેલા છે અને આરોપીઓ ને ફરીયાદ તથા દસ્તાવેજોની નકલો આરોપીને આપ્યા બાદ આરોપીની સંહિતાની કલમ ૨૫૧ મુજબ આંક- ૦૮ થી પ્તી લેવામાં આવતા આરોપીએ એન.આઈ.એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુનાનો ઇન્કાર કરતાં કેસ આગળ ચલાવવામાં આવેલો અને સદર કામ ફરીયાદપક્ષના પુરાવાના માટે રાખવામાં આવેલ.

(૩) ત્યારબાદ ફરીયાદપક્ષ તરફે નીચે મુજબનો મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવો રજુ કરેલ છે.

મૌખિક પુરાવો

અનુ. નંબર	વિગત	આંક
૧.	ફરીયાદી જાવીદ માહમદભાઈ ખોરજીયા ની જુબાની	૦૪

દસ્તાવેજી પુરાવો

અનુ. નંબર	વિગત	આંક
૧.	ખાતાનો ઉતારો	૧૫
૨.	અસલ ચેક	૧૬
૩.	બેન્કમાં ચેક ભરેલની સ્લીપ	૧૭
૪.	રીટર્ન મેમો	૧૮
૫.	લીગલ નોટીસ	૧૯
૬.	રજી. એ.ડી. મારફતે મોકલાવેલ નોટીસની વિન્ડો સ્લીપ	૨૦
૭.	એકનોલેજમેન્ટ સ્લીપ	૨૧
૮.	આરોપીએ આપેલ નોટીસનો જવાબ	૨૨

(૫) ફરીયાદ પક્ષે ઉપરોક્ત પુરાવો રજુ થયા બાદ પડેલ પુરાવાના સંદર્ભે સંહિતાની કલમ ૩૫૧ હેઠળ આરોપીનું વિશેષ નીવેદન નોંધવામાં આવેલ છે. જેમાં ફરીયાદ પક્ષના પુરાવાનો ઇનકાર કરેલ છે. તેમજ ફરીયાદીને ચેક આપેલ ન હોવાનું તથા ચેકમાં અમારી સહી ન હોવાનું જણાવેલ છે. તેમજ છ

નોટિસ ખોટા સરનામે મોકલાવેલ હોવાનું તથા પોતાના બચાવમાં સાક્ષી પુરાવા રજુ કરવા માંગતા હોવાનું તથા ફરીયાદીને લોન માટે જરૂર હોય આપેલ ચેકનો દુરઉપયોગ કરેલ હોવાનું જણાવેલ છે.તેમજ ચેક ખોટી રીતે ભરી જમા કરાવેલ હોવાનું અને નિદોષ હોવાનું જણાવેલ છે.

(૬) ફરીયાદી તરફ વિ.વ.શ્રી નાઓએ મૌખિક દલીલ કરી જણાવેલ છે કે, ફરીયાદી વાંકાનેર મુકામે સહજ સિલેક્શન ના નામથી બાંધણી ના દુપટ્ટા વિગેરે વેચવાનો ધંધો કરે છે. ફરીયાદી ને ને તેમાં અલગ અલગ કલર કરવાની જરૂર પડતી હોય અને આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી બાંધણી ના દુપટ્ટા માં કલર કરવા માટે બાંધણી ના દુપટ્ટા લઈ જતા હતા અને કલર કરીને ફરીયાદી ને પરત કરતા હતા અને ફરીયાદી સાથે આ કામના આરોપી એ તા.૦૩/૧૨/૨૦૨૩ થી ધંધો શરૂ કરેલ હતો અને તા. ૨૯/૦૩/૨૦૨૪ સુધી ધંધો કરેલ હતો અને આ કામના આરોપીએ શરૂઆત માં ફરીયાદી ને દુપટ્ટા કલર કરીને પરત મોકલતા હતા પરંતુ છેલ્લા થોડા દિવસોમાં મોકલેલ બાંધણી ના દુપટ્ટા અને અન્ય વસ્તુઓ ફરીયાદી ને પરત કરેલ નહિ અને સદરહુ માલ આ કામના આરોપીએ અન્યને ફરીયાદી ની જાણ વિના વેચી દેધેલ હતો ત્યારબાદ ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીનો સંપર્ક કરેલ અને આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી ને જણાવેલ કે તમારી વસ્તુ ની જે કિંમત થાય તે હું તમોને આપી દઈશ તેથી ફરીયાદી અને આ કામના આરોપીએ હિસાબ કરતા ફરીયાદી ની આ કામના આરોપી પાસે થી રૂપિયા ૩,૮૦,૫૦૦/- અંકે રૂપિયા ત્રણ લાખ એસી હજાર પાંચસો પુરા લેણા નીકળતા હોવાનું જણાવેલ છે.તે રકમ પરત કરવા તા. ૨૨/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ નો સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, વઢવાણ શાખાનો ચેક નં.૮૭૩૪૭૬ ના રોજ નો ફરીયાદી ના નામનો આપેલ સદરહુ ચેક ફરીયાદીની ખાતાવાળી બેંક ઓફ બરોડા, વાંકાનેર શાખામાં તા.૩૧/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ વટાવવા માટે નાખતા સદરહુ ચેક તા.૦૧/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ "ફંડ્સ ઇનસફીસિયન્ટ" ના શેરા સાથે પરત ફરતા ફરીયાદીએ આ કામના આરોપીનો સંપર્ક કરતાં તેઓએ કોઈ જવાબ આપેલ નહિ. જેથી ફરીયાદીએ અમારા વકીલશ્રી મારફત આરોપીને તા.૦૮/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ ની કલમ-૧૩૮ હેઠળ નોટીસ મોકલાવેલ સદરહુ નોટીસ આરોપીને તા.૧૩/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ નોટીસ બજી ગયા બાદ નોટીસનો ઉડાઉ જવાબ આપેલ હોય ફરીયાદ કરેલ છે.આંક:૪ થી ફરીયાદીની સરતપાસ નું સોગંદનામું રજુ કરેલ છે.ઉલટ તપાસથી ફરીયાદીના પુરાવાનું ખંડન કરેલ નથી.ફરીયાદીને માલના પૈસા લેવાના હતા.મજૂરી ના પૈસા ફરીયાદી કામ થયે ચુકવતા હતા.આરોપીને આપેલ માલ બારોબાર વેચાણ કરી દીધેલ હોય જેથી આરોપીએ માલની નકકી થયા મુજબની રકમ ચુકવવા માટે પૈસા ચુકવવા

ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલ છે.ચેક રફીકભાઈ પાસેથી લીધાનું જણાવે છે.આરોપી તરફ રફીકભાઈને તપાસેલ નથી.હીસાબમાં રૂ.૧૨ મુજરીનો ભાવ છે માલનો ભાવ નથી.તેમજ ૬૦૦૦ નંગ પાછા આપેલ ન હોય છતાં બીજો માલ આપેલ હોવાનું જણાવેલ છે.જે માલ નાના બાંધનીનો માલ હોય જેથી બીજીવાર આપેલ હતો.અગાઉ આપેલ માલની કામગીરી માં સમય જાય છે.જેથી અગાઉ માલ આપેલ હોય અને પરત કરેલ ન હોય તેમ છતાં ફરીથી માલ આપેલ હોવાનું જણાવેલ હોય જેથી ફરીયાદીનો હીસાબ ખોટો રજુ કરેલ છે તેવું કહી શકાય નહીં.જેથી આરોપીએ ચેક આપેલ હોય ફરીયાદ પક્ષે કેશ પુરવાર કરેલ હોય આરોપીને સખત સજા કરવા તથા ચેકની રકમ ચુકવી આપવા હુકમ કરવા રજુઆત કરેલ છે.

(૭) આરોપી તરફ દલીલ કરી જણાવેલ છે કે,ફરીયાદમાં આરોપીને બાંધણીના દુપટ્ટા કલર કરવા આપતા હોવાનું જણાવેલ છે.બાંધણી કેટલી મોકલેલ તે જણાવેલ નથી.તેમજ કઈ રકમના કેટલા મોકલેલ તે જણાવેલ નથી.આંક:૧૫ નો પુરાવો પાછળથી ઉભો કરેલ છે.કચાથી લાવેલ તે જણાવેલ નથી.તેમજ ઉલટ તપાસમાં હશે તો રજુ કરીશતતેમ છતાં પુરાવો રજુ કરેલ નથી.આંક:૪ ની ઉલટ તપાસમાં ૬૦૦૦ નંગ આપેલાનું જણાવેલ છે.આંક:૧૫ તા.૨૫/૦૨/૧૪ ના રોજ ૬૦૦૦/- નંગ આપેલ છે.જેના ઉપર રૂ.૨૩ માં આપેલાનું જણાવેલ છે.તા.૨૫/૦૨/૨૪ માં ભાવ લખેલ નથી.બીજામાં ભાગ લખેલ છે.જેથી ફોડ ઉભો કરેલ છે.તેમજ ૬૦૦૦ તથા ૧૧૦૦ x ૮૫ કુલ ૩૮૦૫૦૦ લખેલ છે.માલ આપેલ તેમાં ફેર છે.આંક:૧૫ માં સહી સીકકા નથી કે ધંધો કરતા હોય તે લેટર પેડ ઉપર નથી.આરોપીએ માલ વેચાણ કરી દીધેલ હોય તો માલ ફરી શા માટે આપે.ફરીયાદી ઇન્કમટેક્સ ભરતા નથી.ફરીયાદી લેણું પુરવાર કરવા કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરેલ નથી.આરોપીએ નોટિસનો જવાબ આપેલ છે.ફરીયાદીના કાકાના દિકરા બેંકમાં નોકરી કરતા હોય ચેક આપેલ હતા.ફરીયાદ સીવાયના ચેક પણ લઈ ગયેલ હતા.ફરીયાદ પક્ષે લેણું પુરવાર કરેલ નથી.આરોપી નિદોષ છે.આંક:૧૫ તથા ફરીયાદીની જુબાની વિરોધાભાષી છે.જેથી નિદોષ ઠરાવી છોડી મુકવા રજુઆત કરેલ છે.

(૮) ઉપરોક્ત હકીકતો ધ્યાને લેતા મારા નિર્ણય માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થયેલ છે.

:: મુદ્દા ::

(૧) શું ફરીયાદ પક્ષ નિઃશંકપણે સાબીત કરે છે કે, આંક-૧૬ વાળો અસલ ચેક, આરોપીએ તેના કાયદેસરના દેવાની ચુકવણી માટે ફરીયાદીને આપેલ છે ?

(૨) શું ફરીયાદી નિઃશંકપણે સાબીત કરે છે કે, આરોપીએ એન.આઈ.એક્ટની કલમ ૧૩૮ મુજબનો ગુનો કરેલ છે ?

(૩) શું હુકમ ?

(૯) ઉપરોક્ત મુદ્દાઓના નિર્ણયો નીચે મુજબ છે.

:: નિર્ણયો ::

૧. નકારમાં
૨. નકારમાં
૩. આખરી હુકમ મુજબ.

(૧૦) ઉપરોક્ત નિર્ણયોના મારા કારણો નીચે મુજબ આપવામાં આવેલ છે.

// કારણો //

મુદ્દા નં.૧ તથા ૨ ના જવાબના કારણો :-

એ પ્રસ્થાપિત હકીકત છે કે, ચેક એ વિનિમયપત્ર છે અને વિનિમયપત્ર અન્વયે એન.આઈ.એક્ટની કલમ ૧૧૮ મુજબ નો વિરુદ્ધનુ પુરવાર કરવામાં ન આવે તો અવેજ, તારીખ, સ્વીકારવાનો સમય, તબદીલીનો સમય, શેરાઓના ક્રમ, ગુમ થયેલ વિનિમયપત્ર ઉપર લગાડેલી પુરતી ટીકીટો સબંધે અને તેનો ધારણકર્તા કાયદેસરનો ક્રમિક ધારણકર્તા હોવા અંગે કાનુની અનુમાન ધારણા કરી લેવામાં આવશે. તેવી જ રીતે એન.આઈ.એક્ટની કલમ-૧૩૯ મુજબ વંચાણે લેતા તેમા પણ જ્યા સુધી વિપરીત પુરવાર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી એવું અનુમાન કરવામાં આવશે કે, ચેકના ધારકે કલમ-૧૩૮ માં જણાવેલ ચેક, કોઈપણ દેવુ અથવા અન્ય જવાબદારીને પુરેપુરી અથવા અંશતઃ માટે મેળવ્યો હતો આમ, કલમ-૧૩૯ ની જોગવાઈઓ જોતા ધારકની તરફેણમાં અનુમાન કરવાની જોગવાઈ સદર કલમમાં કરવામાં આવેલ હોવાનુ ફલીત થાય છે.તેવી જ રીતે એન.આઈ.એક્ટની કલમ-૨૦ મુજબ જો કોઈ વ્યક્તિ વિનિમયપત્ર ઉપર સહી કરી

આપે અને તે સંપૂર્ણ ક્રોસ હોય કે અપૂર્ણ વિગતવાળો હોય તો તેવી આપનાર વ્યક્તિ પ્રથમ દર્શનીય રીતે અન્ય વ્યક્તિને એવી સત્તા હસ્તાંતર કરે છે કે, તેમાંની અપૂર્ણ વિગત અથવા અન્ય જરૂરી ભરવાની વિગત તેણે સંપૂર્ણ કરી લઈ વિનિમયપત્ર ઉપયોગમાં લેવાનો છે.આમ,ઉપરોક્ત નોંધેલ કલમ ૧૧૮, ૧૩૯ અને ૨૦ અન્વયે ઉપલબ્ધ કાનુની અનુમાન અને ધારણા હાથ ઉપર ના કેશમાં,ફરીયાદી વિનિમયપત્રનો ધારણકર્તા હોવાનું માનવાને સબળ કારણ રહે છે.એ સાચું છે કે,કાનુની અનુમાન અને ધારણા ખંડનીય પ્રકારની છે અને આવી ખંડન કરવાની જવાબદારી બચાવ પક્ષે રહેલ છે. **કિષ્કા જનાર્દન ભટ વિ.દત્તાત્રય જી. હેગડે ૨૦૦૮(૪)એસસીસી ૫૪ ના ચુકાદામાં નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે ઠરાવેલ છે કે,** section 138 of the Negotiable Instruments Act as three ingredients viz. (i) that there is a legally enforceable debt; (ii) that the cheque was drawn from the account of bank for discharge in whole or in part of any debt or other liability which presupposes a legally enforceable debt; and (iii) that the cheque so issued had been returned due to insufficiency of funds.

(૧૧) આ કામના ફરીયાદી જાવીદ માહમદભાઈ ખોરજીયાનો આંક:૪ થી મૌખિક પુરાવો રજૂ કરેલ છે.જેમાં જણાવેલ છે કે,વાંકાનેર મુકામે સહજ સિલેક્શન ના નામથી બાંધણી ના દુપટ્ટા વિગેરે વેચવાનો ધંધો કરીએ છીએ અને અમો ફરીયાદી ને ને તેમાં અલગ અલગ કલર કરવાની જરૂર પડતી હોય અને આ કામના આરોપી એ અમો ફરીયાદી પાસેથી બાંધણી ના દુપટ્ટા માં કલર કરવા માટે બાંધણી ના દુપટ્ટા લઈ જતા હતા અને કલર કરીને અમો ફરીયાદી ને પરત કરતા હતા અને અમો ફરીયાદી સાથે આ કામના આરોપી એ તા.૦૩/૧૨/૨૦૨૩ થી ધંધો શરૂ કરેલ હતો અને તા.૨૯/૦૩/૨૦૨૪ સુધી ધંધો કરેલ હતો અને આ કામના આરોપી એ શરૂઆત માં અમો ફરીયાદી ને દુપટ્ટા કલર કરીને પરત મોકલતા હતા પરંતુ છેલ્લા થોડા દિવસોમાં મોકલેલ બાંધણી ના દુપટ્ટા અને અન્ય વસ્તુઓ અમો ફરીયાદી ને પરત કરેલ નહિ અને સદરહુ માલ આ કામના આરોપીએ અન્યને અમો ફરીયાદી ની જાણ વિના વેચી દેધેલ હતો ત્યારબાદ અમો ફરીયાદી એ આ કામના આરોપીનો સંપર્ક કરેલ અને આ કામના આરોપી એ અમો ફરીયાદી ને જણાવેલ કે તમારી વસ્તુ ની જે કિંમત થાય તે હું તમોને આપી દઈશ તેથી અમો ફરીયાદી અને આ કામના આરોપીએ હિસાબ કરેલ જેના હિસાબની ખરી નકલ આ સાથે માર્ક- ૦૩/૦૧ થી રજૂ રાખીએ છીએ જેને આંક આપવા અરજ છે.

અમો ફરીયાદી ની આ કામના આરોપી પાસે થી રૂપિયા ૩,૮૦,૫૦૦/- અંકે રૂપિયા ત્રણ લાખ એસી હજાર પાંચસો પુરા લેણા નીકળે છે. તે રકમ પરત કરવા તા.૨૨/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ નો સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, વઢવાણ શાખાનો ચેક નં.૯૭૩૪૭૬ ના રોજ નો અમો ફરીયાદીના નામનો આપેલ.સદરહુ ચેક અમો ફરીયાદીની ખાતાવાળી બેંક બેંક ઓફ બરોડા, પાંકાનેર શાખામાં તા.૩૧/૦૭/૨૦૨૪ ના રોજ વટાવવા માટે નાખતા સદરહુ ચેક તા.૦૧/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ "ફંડ્સ ઈનસફીસિયન્ટ"ના શેરા સાથે પરત ફરેલ. ફરીયાદીએ અમારા એડવોકેટશ્રી મારફત આરોપીને તા. ૦૮/૦૮/૨૦૨૪ ના રોજ રજી. એડી. થી ફરીયાદીની લેણી નીકળતી રકમ સંબંધે નોટિસ મોકલવેલ.આરોપીએ આપેલ નોટીસ નો જવાબ આપેલ.જેથી ફરીયાદી ની રકમ ચૂકવવા માટે દરકાર લીધેલ ન હોય ફરીયાદ કરેલાનુ જણાવેલ છે.

બચાવ પક્ષે ઉલટ તપાસ કરતા એ હકીકત સ્વીકારેલ છે કે, હું ગ્રેજ્યુએટ છું. હું જોધપર ગામે રહુ છું. હું બાંધણી વેચવાનો ધંધો કરું છું. હું સહજ સીલેક્શન ના નામ થી છેલ્લા અઢી વર્ષ થી કરુ છું. આ કામ ના આરોપી ને જુન-૨૦૨૩ થી ઓળખુ છું. મેં સહજ સીલેક્શન ના નામ થી શોપ લાઈસન્સ લીધેલ નથી. મે આરોપીને ડીસેમ્બર - ૨૦૨૩ માં માલ આપેલો. મે આરોપીને બાંધણી બાંધી અને કલર કરવા માટે ૬૦૦૦ નંગ આપેલ હતા. મે આરોપીને ૬૦૦૦ નંગ બાંધણી આપેલી જેમાં એક નંગ રંગ કરવાની મજૂરી રૂ. ૧૨/- લેખે તેમજ બાંધણી બાંધવાની એક નંગ ના રૂ.૪ તથા રૂ. ૫ મજૂરી એ આપેલા. મને આંક-૧૫ વાળો દસ્તાવેજ બતાવામાં આવે છે જેમાં મારો હિસાબ રજુ કરેલ છે જેમાં મજૂરી નો ભાવ લખેલ નથી. આંક- ૧૫ માં સહજ સીલેક્શન ના સીકકા નથી કે તેમાં મારી સહી નથી. આરોપી સાથે કોઈ લેખિત કરાર કરેલ નથી. હું મારી દુકાન માં કેટલો માલ પડેલ છે તેનું સ્ટોક રજીસ્ટર રાખુ છું. મે આરોપીને ડીસેમ્બર - ૨૦૨૩ માં માલ આપેલો તે મહીના નું સ્ટોક રજીસ્ટર મારી પાસે હશે તો રજુ કરીશ. હું જી.એસ.ટી. નંબર ધરાવતો નથી. તા.૦૩/૧૨/૨૦૨૩ થી તા.૨૨/૦૩/૨૦૨૪ સુધીના સમયગાળા માં મે આરોપીને કેટલો માલ મોકલેલ તે હાલ મને યાદ નથી. મારી પાસે સ્ટોક રજીસ્ટર રાખેલુ છે તે જોઈને કહી શકે કે આરોપી ને કેટલો માલ આપેલો. જે સ્ટોક રજીસ્ટર હું આવતી મુદતે રજુ કરીશ. મે આરોપીને ૬૦૦૦ નંગ માલ મોકલેલ તે પહેલા પણ આરોપીને માલ મોકલેલ હતો. ત્યારબાદ પણ મે આરોપીને માલ મોકલેલ છે. હું આરોપી સાથે વ્યવહાર રોકડે થી કરતો હતો. મને આરોપી બાંધણી નુ જોબવર્ક કરીને પરત આપે પછી રકમ ની ચુકવણી કરતો હતો. આરોપીને ૧૦૦૦ નંગ બાંધણી મોકલેલ તે પરત આવેલ ન હોવા છતાં બીજો માલ મે આરોપીને મોકલેલ છે. સાહેબ

ખુલાસો કરી જણાવેલ છે કે નાની બાંધણી નો માલ મોકલાવેલ તેમાં પંદર થી વીસ દિવસ જેટલો સમય થાય એમ હોય ત્યાર બાદ મોટી બાંધણીના કામ માટે બીજો માલ આપેલ હતો. મે આરોપીને ૬૦૦૦ નંગ બાંધણી મોકલેલ ત્યારબાદ મે બીજો માલ મોકલેલ તેનો વ્યવહાર આરોપી સાથે રોકડ માં થયેલો. મે આરોપી ને ૬૦૦૦ નંગ બાંધણી મોકલેલ તેનો આધાર આ કામ માં રજુ કરેલ નથી. સાહેબ જણાવે છે કે તેની રસીદ નથી પરંતુ જે ગાડી વાળા મારફતે મોકલેલ તે માણસ જાતે આવી શકે. આરોપીને મે માલ મોકલેલ અને તેને મળી ગયેલ હોય તેનો આધાર મારી પાસે નથી. મે માલ મોકલ્યા અંગેનું ચલણ કે બીલ મેળવેલ નથી અને તે માલ આરોપીને મળી ગયેલ હોય તે બાબતેનું ચલણ કે બીલ મેળવેલ નથી. મને આંક-૧૬ વાળો ચેક બતાવવામાં આવે છે તે જોઈને કહુ છુ કે ચેક માં લખેલ સહી તે નામ અને રકમ અને તારીખ ના અક્ષરોથી અલગ પડે છે. મે આરોપીને ૬૦૦૦ નંગ બાંધણી જોબવર્ક માટે આપેલ તે કયા ભાવ થી આપેલ તેની વિગત નોટીસ, ફરીયાદ, સરતપાસ માં જણાવેલ નથી. મારે વાર્ષિક આવક કેટલી છે તેની મને ખબર નથી. હું ઈન્કમ ટેક્સ રીટર્ન ભરતો નથી. આંક-૧૫ વાળા દસ્તાવેજ માં મે હીસાબ ચાર મહીના નો બતાવેલો છે. જ મે આરોપીને નોટીસ મોકલાવેલ તેનો જવાબ આપેલો જે જવાબ મે વાંચેલો.

(૧૪)આરોપી સામે આક્ષેપાયેલ એન.આઈ.એકટની કલમ ૧૩૮ ની જોગવાઈજોવામાં આવે તો....

Section 138 in The Negotiable Instruments Act, 1881 Dishonour of cheque for insufficiency, etc., of funds in the account. —Where any cheque drawn by a person on an account maintained by him with a banker for payment of any amount of money to another person from out of that account for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability, is returned by the bank unpaid, either because of the amount of money standing to the credit of that account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount arranged to be paid from that account by an agreement made with that bank, such person shall be deemed to have committed an offence and shall, without prejudice to any other provisions of this Act, be punished with imprisonment for ¹⁹ [a term which may be extended to two years], or with fine which may extend to twice the amount of the cheque, or with both: Provided that nothing contained in this section shall apply unless—

(a) the cheque has been presented to the bank within a period of six months from the date on which it is drawn or within the period of its validity, whichever is earlier;

(b) the payee or the holder in due course of the cheque, as the case may be, makes a demand for the payment of the said amount of money by giving a notice in writing, to the drawer of the cheque, ²⁰ [within thirty days] of the receipt of information by him from the bank regarding the return of the cheque as unpaid; and

(c) the drawer of such cheque fails to make the payment of the said amount of money to the payee or, as the case may be, to the holder in due course of the cheque, within fifteen days of the receipt of the said notice.

Explanation.— For the purposes of this section, “debt or other liability” means a legally enforceable debt or other liability.]

ઉપરોક્ત જોગવાઈ મુજબ કોઈ વ્યક્તિએ પોતાના ખાતાનો ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવા અથવા જવાબદારી અદા કરવા માટે પોતે નીભાવતો હોય તેવા ખાતાનો ચેક લખેલ હોય અને જે વણચુકવ્યો પરત ફરે તેમજ સદર ચેક ચેકની તારીખથી કાયદેસરની મુદતમાં રજુ કરેલ હોય અને ચેક પરત ફર્યાની ચેક લખનારને દિન-૩૦ માં નોટીસ આપેલ હોવા છતાં નિયત સમયમાં રકમ ન ચુકવે તો એન.આઈ.એક્ટની કલમ: ૧૩૮ નો ગુનો બને છે.

ભારતીય સાક્ષ્ય અધિનીયમની કલમ-૫૩ ની જોગવાઈ ધ્યાને લેતા સ્વીકારેલ હકીકતો પુરવાર કરવાની જરૂર નથી. બચાવ પક્ષે આંક:૧૧ થી રજુ કરેલ ચેક આરોપીના ખાતાનો ન હોય તેવી તકરાર લીધેલ નથી. તેમજ આંક:૧૬ થી રજુ થયેલ ચેકમાં પોતાની સહી ન હોવા બાબતે પણ તકરાર લીધેલ નથી. તેમજ ફરીયાદીએ નિયમ સમયમાં ચેકો જમા કરાવેલ નથી તે તેઓને નિયત સમયમાં નોટીસ આપેલ નથી તેવી પણ તકરાર લીધેલ નથી. જેથી માત્ર પક્ષકારો વચ્ચે ફરીયાદ વાળો ચેક આરોપીએ સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવા કે જવાબદારી પેટે આપેલ હતો કે કેમ ? તેનો નિર્ણય કરવાનો છે.

(૧૨) નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે કે.પ્રકાશન વી.પી.કે.સુરેન્દ્રણ ના ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે કે, The Act raises two presumptions; firstly, in regard to the passing of consideration as contained in Section 118 (a) therein and, secondly, a presumption that the holder of

cheque receiving the same of the nature referred to in Section 139 discharged in whole or in part any debt or other liability. Presumptions both under Sections 118 (a) and 139 are rebuttable in nature. Having regard to the definition of terms proved and disproved as contained in Section 3 of the Evidence Act as also the nature of the said burden upon the prosecution vis- vis an accused it is not necessary that the accused must step into the witness box to discharge the burden of proof in terms of the aforementioned provision.(Para 12)

(૧૩) નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટે રંગપ્પા વિ.શ્રી મોહનના ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે કે, Section 139 is an example of a reverse onus clause that has been included in furtherance of the legislative objective of improving the credibility of negotiable instruments. While Section 138 of the Act specifies the strong criminal remedy in relation to the dishonour of the cheques, the rebuttable presumption under Section 139 is a device to prevent undue delay in the course of litigation. The Court however, further observed that it must be remembered that the offence made punishable by Section 138 can be better described as a regulatory offence since the bouncing of a cheque is largely in the nature of a civil wrong whose money is usually confined to the private parties involved in commercial transactions. In such a scenario, the test of proportionality should guide the construction and interpretation of reverse onus clauses and the defendant accused cannot be expected to discharge an unduly high standard of proof". The Court further observed that it is a settled position that when an accused has to rebut the presumption under Section 139 the standard of proof for doing so is all preponderance of probabilities.

ના.સુપ્રિમ કોર્ટના ચુકાદા બસલીગપ્પા વી.મુદીબસપ્પા ૨૦૧૯(૫)એસસીસી ૪૧

૮ ના ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે કે, "23. We having noticed the ratio laid down by this Court in the above cases on Section 118(a) and 139, we now summarise the principles enumerated by this Court in following manner:

23.1. Once the execution of cheque is admitted Section 139 of the Act mandates a presumption that the cheque was for the discharge of any debt or other liability.

23.2. The presumption Under Section 139 is a rebuttable presumption and the onus

is on the Accused to raise the probable defence. The standard of proof for rebutting the presumption is that of preponderance of probabilities.

23.3. To rebut the presumption, it is open for the Accused to rely on evidence led by him or the Accused can also rely on the materials submitted by the complainant in order to raise a probable defence. Inference of preponderance of probabilities can be drawn not only from the materials brought on record by the parties but also by reference to the circumstances upon which they rely.

23.4. That it is not necessary for the Accused to come in the witness box in support of his defence, Section 139 imposed an evidentiary burden and not a persuasive burden.

23.5. It is not necessary for the Accused to come in the witness box to support his defence."

(૧૪) ફરીયાદ પક્ષનો મૌખિક પુરાવાનું ઝિણવટભરી રીતે મુલ્યાંકન કરતા આ કામના ફરીયાદીના મૌખિક પુરાવામાં ફરીયાદી વાંકાનેર મુકામે સહજ સિલેક્શન ના નામથી બાંધણી ના દુપટ્ટા વિગેરે વેચવાનો ધંધો કરતા હોય તેમાં અલગ અલગ કલર કરવાની જરૂર પડતી હોય અને આ કામના આરોપીએ ફરીયાદી પાસેથી બાંધણી ના દુપટ્ટા માં કલર કરવા માટે બાંધણી ના દુપટ્ટા લઈ જતા હતા અને કલર કરીને ફરીયાદી ને પરત કરતા હોય તેમજ આરોપીએ શરૂઆત માં ફરીયાદી ને દુપટ્ટા કલર કરીને પરત મોકલતા હતા પરંતુ છેલ્લા થોડા દિવસોમાં મોકલેલ બાંધણી ના દુપટ્ટા અને અન્ય વસ્તુઓ ફરીયાદી ને પરત કરેલ નહિ અને સદરહુ માલ આ કામના આરોપીએ અન્યને ફરીયાદી ની જાણ વિના વેચી દેઘેલ હોય આરોપીનો સંપર્ક કરતા વસ્તુ ની જે કિંમત થાય તે તમોને આપી દઈશ તેમ જણાવી હિસાબ કરતા આરોપી પાસે થી રૂપિયા ૩,૮૦,૫૦૦/- લેણા નીકળતા હોય રકમ પરત કરવા ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલાનું જણાવેલ છે.જે ચેક જમા કરાવતા પરત ફરતા નોટિસ આપેલ હોવા છતા રકમ નહી ચુકવી આપતા હાલની ફરીયાદ કરેલ છે.આ કામના આરોપીએ ફરીયાદીની ડીમાન્ડ નોટિસનો જવાબ આપેલ હતો.જેમાં તેઓએ દુપટ્ટા તથા બાંધણી કલર માટે આપેલ હોવાનો ઇનકાર કરેલ છે.તેમજ બચાવમાં ફરીયાદીના સગા રફીકભાઈ લોન અપાવવાના બહાને ચેક લઈ ગયેલ હોવાનું અને તે ચેક નો દુરઉપયોગ કરી હાલની ફરીયાદ કરેલાનું જણાવેલ છે.

આ કામના ફરીયાદીએ આરોપીને કલર કામ માટે બાંધણીસ તથા દુપટ્ટા આપેલાનું જણાવેલ છે. જે હકીકતનો આરોપીએ ઇનકાર કરેલ છે. જેથી ફરીયાદીએ આરોપીને કલર કામ માટે માલ આપતા હતા તેવી હકીકત સૌપ્રથમ પુરવાર કરવી પડે. આ કામના ફરીયાદી તરફ આરોપીને માલ આપેલ હોય તેવા કોઈ લેખીત પુરાવા રજૂ કરેલ નથી. આરોપીને માલ મળી ગયેલ હોય તેવો પુરાવો પણ રજૂ કરેલ નથી. તેમજ જે સમય દરમિયાન આરોપીને માલ આપેલાનું જણાવેલ છે તે સમયનું સ્ટોક રજીસ્ટર રજૂ કરવાનું ઉલટ તપાસમાં જણાવતા રજૂ કરેલ નથી. વધુમાં, આરોપીને માલ ગાડી વાળા મારફતે મોકલાવેલ હોવાનું જણાવેલ છે તે માણસ જાતે આવી શકે તેવું ઉલટ તપાસમાં જણાવેલ છે પરંતુ ફરીયાદ પક્ષે તે ગાડી વાળા માણસ જેઓએ આરોપીને માલ ડીલીવર કરેલ હોય તેઓનો પુરાવો રજૂ કરેલ નથી. ફરીયાદી તરફ આંક: ૧૫ નો માલનો હિસાબનો કાચો કાગળ રજૂ કરેલ છે. જેમાં આરોપીની માલ મળ્યા અંગેની સહી નથી. તેમજ તેમજ આરોપીને માલ મોકલ્યા અંગેનું ચલણ કે બીલ મેળવેલ નથી તેવું ઉલટ તપાસમાં સ્વીકાર કરેલ છે. તેમજ આરોપીને માલ મળી ગયેલ હોય તેનું ચલણ કે બીલ મેળવેલ નથી તેવું પણ સ્વીકાર કરેલ છે. જેથી સૌપ્રથમ ફરીયાદી તરફ આરોપીને માલ મળેલ હોય તેવી હકીકત પુરવાર થતી ન હોય આરોપીએ ફરીયાદીનો માલ વેચાણ કરી દીધેલ હોય તે માલની રકમ ચુકવી આપવા આરોપીએ ફરીયાદ વાળો ચેક આપેલ હોય તેવું પુરવાર થતું નથી. જેથી આરોપી તરફ ફરીયાદીના પુરાવાનું ખંડન કરેલ હોવાનું રજૂ થયેલ પુરાવા આધારે મારુ માનવું છે. જેથી આરોપી તરફની ઉલટ તપાસથી બચાવ પક્ષે એન. આઈ. એક્ટની કલમ ૧૧૮(એ) તથા ૧૩૯ મુજબનું ફરીયાદ પક્ષની તરફેણમાં કરવામાં આવેલ અનુમાનનું ખંડન કરેલ હોય નામદાર સુપ્રિમ કોર્ટના ચુકાદા નારાયણા મેણાન અલીઆસ મની વી. સ્ટેટ ઓફ કેરાલા અને બીજા ૨૦૦૬(૬)૬ એસસીસી ૩૯ ના ચુકાદામાં ઠરાવેલ છે કે, it was held that once the accused is found to discharge his initial burden, it shifts to the complainant.

આરોપી પક્ષે ફરીયાદ પક્ષની તરફેણમાં રહેલ અનુમાનનું ખંડન કરવામાં સફળ રહેલ હોય ફરીયાદી ઉપર પુરાવાનો બોજો રહેલ છે કે, ફરીયાદ વાળા ચેક આરોપીએ કાયદેસરના દેવા તથા જવાબદારી પેટે આપેલ હતો જે હકીકત પુરવાર કરવામાં ફરીયાદ પક્ષ નિષ્ફળ ગયેલ હોય જેથી ફરીયાદી પક્ષેની દલીલોનો અસ્વીકાર કરુ છું અને બચાવ પક્ષની દલીલોનો સ્વીકાર કરી મુદ્દા નં. ૧ તથા મુદ્દા નં. ૨ નો જવાબ " ન કા ૨ માં " આપી આપી મુદ્દા નં. ૩ માટે નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

:: હુકમ ::

- (૧) આરોપી આસિફભાઈ રજાકભાઈ બાબીયા, ઉવ: પુખ્ત, ધંધો: વેપાર, રહે. મફતીયા પરા, માલધારી ચોક, નરશી ટેકરી, વઢવાણ, જી: સુરેન્દ્રનગર. નાઓને સંહિતા ની કલમ ૨૭૮(૧) અન્વયે એન.આઈ.એક્ટ ની કલમ: ૧૩૮ મુજબ ના ગુનામાં પુરાવાના અભાવે નિદોષ ઠરાવી છોડી મુકવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૨) બી.એન.એસ.એસ.ની કલમ-૨૮૧ અન્વયે અપીલ પીરીયડ માટેના આરોપીએ રૂપિયા ૫,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા પાંચ હજાર) પુરાના જામીન તથા તેટલી જ રકમનાં જાતમુચરકો રજુ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

આજરોજ હુકમ તા. ૧૭ / ૦૪ / ૨૦૨૬ , માહે : એપ્રિલ , સને : ૨૦૨૬ ના રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી સહી કરી જાહેર કર્યો.

તા. ૧૭ / ૦૪ / ૨૦૨૬
મુ.વાંકાનેર

(વિરેન્દ્રસિંહ શનાભાઈ ઠાકોર)
એડીશનલ ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજીસ્ટ્રેટ
કોડ નં. જી.જે.૦૧૨૨૪